

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN  
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

---

**NGUYỄN MINH NGỌC**

**ĐẶC TRƯNG PHẢN ẢNH NGHỆ THUẬT  
CỦA TRUYỆN NGẮN THẠCH LAM**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN**

*Thái Nguyên, năm 2008*

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN  
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

---

**NGUYỄN MINH NGỌC**

**ĐẶC TRƯNG PHẢN ẢNH NGHỆ THUẬT  
CỦA TRUYỆN NGẮN THẠCH LAM**

**CHUYÊN NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM  
MÃ SỐ: 60.22.34**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN**

**Người hướng dẫn khoa học : PGS - TS Trương Đăng Dung**

*Thái Nguyên, năm 2008*

# MỤC LỤC

<b>Phần mở đầu</b>		<b>Trang</b>
I. Lí do chọn đề tài		1
II. Lịch sử vấn đề		2
III. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu		9
IV. Phạm vi nghiên cứu		10
V. Phương pháp nghiên cứu		10
VI. Đóng góp của luận văn		11
VII. Cấu trúc của luận văn		11
<b>Phần nội dung</b>		
<b>Chương 1: Vấn đề đặc trưng phản ánh nghệ thuật trong mỹ học và lí luận văn học</b>		12
1.1. Những quan niệm truyền thống về đặc trưng phản ánh nghệ thuật		12
1.2. Những quan niệm hiện đại của mỹ học mác xít phương Tây về đặc trưng phản ánh nghệ thuật		22
1.2.1. Vấn đề đặc trưng phản ánh nghệ thuật trong quan điểm của Ch.Caudwell		23
1.2.2. Vấn đề đặc trưng phản ánh nghệ thuật trong quan điểm của G.Lukacs		25
1.3. Những quan niệm của các nhà mác xít Việt Nam về đặc trưng phản ánh nghệ thuật		30
<b>Chương 2: Đối tượng của phản ánh nghệ thuật trong truyện ngắn Thạch Lam</b>		35
2.1. Thạch Lam và thế giới bên trong của người bình dân		38
2.2. Thạch Lam và những trạng thái sống mơ hồ		48
2.3. Thạch Lam và những kí ức tuổi thơ		55

### **Chương 3: Những thủ pháp phản ánh nghệ thuật trong truyện ngắn**

<b>Thạch Lam</b>	70
3.1. Cốt truyện và kết cấu	70
3.2. Giọng điệu	79
3.3. Ngôn ngữ trần thuật	83

#### **Phần kết luận**

**Danh mục công trình khoa học có liên quan đến luận văn**

**Danh mục tài liệu tham khảo**

## PHẦN MỞ ĐẦU

### I. LÍ DO CHỌN ĐỀ TÀI

1. Phản ánh nghệ thuật là một vấn đề quan trọng của mỹ học nói chung và lí luận văn học nói riêng. Sự phát triển của văn học nghệ thuật cho thấy sự vận động của tư duy nghệ thuật được thể hiện qua những quan niệm của nhà văn về hiện thực và phương thức phản ánh hiện thực. Có thể nói, qua thế giới nghệ thuật của một nhà văn, chúng ta thấy được tư tưởng thẩm mĩ của nhà văn ấy gửi gắm qua nội dung phản ánh và các thủ pháp phản ánh mà nhà văn đã lựa chọn.

2. Chọn đề tài **Đặc trưng phản ánh nghệ thuật của truyện ngắn Thạch Lam**, chúng tôi muốn đi sâu vào một vấn đề có ý nghĩa lí luận, đó là tìm hiểu nét độc đáo trong cách chiếm lĩnh hiện thực của Thạch Lam, nhà văn tiêu biểu nhất cho một xu hướng sáng tác mới của văn học Việt Nam giai đoạn 1930 - 1945. Với đề tài này, chúng tôi muốn có cái nhìn khoa học đối với một vấn đề mà lí luận mác xít thường nhắc đến rất nhiều, qua đó soi sáng bản chất của vấn đề mối quan hệ văn học và hiện thực trên cơ sở khám phá thế giới nghệ thuật của Thạch Lam.

3. Cho đến nay, các công trình và bài viết về Thạch Lam vẫn chỉ dừng lại ở mô tả, diễn giải những nội dung có cấu trúc đồng đẳng với những biểu hiện của hiện thực đời sống nhằm khẳng định vẻ đẹp của văn chương ông, xếp sáng tác của ông vào dòng truyện ngắn trữ tình nhưng chưa có ai nghiên cứu thế giới nghệ thuật của Thạch Lam trong tinh thần của mô hình phản ánh nghệ thuật của nhà văn. Do vậy, đề tài mà luận văn lựa chọn sẽ tập trung vào hướng đi còn mới mẻ này.

## II. LỊCH SỬ VẤN ĐỀ

**1. Đặc trưng phản ánh nghệ thuật** là phương thức phản ánh và lí giải đời sống theo cách riêng của nghệ thuật. Có thể nói đến những phương diện biểu hiện của nó như : đối tượng phản ánh, kiểu tư duy, nội dung và thủ pháp phản ánh, con đường tác động, cách thức tồn tại trong quá trình tiếp nhận v.v... Phản ánh chân thực cuộc sống và mong muốn hiện thực của người nghệ sĩ thông qua hình tượng nghệ thuật, văn học đã từ đối tượng miêu tả và hình thức chiếm lĩnh đời sống để đem đến cho người đọc, trao truyền cho họ những xúc động thẩm mỹ mãnh liệt. Thực chất, đây là vấn đề mối quan hệ giữa văn học và hiện thực. Lịch sử phát triển của văn học nhân loại cho thấy có rất nhiều cách thức khái quát hiện thực. Chủ nghĩa hiện thực thế kỉ XIX khái quát hiện thực như sự sao chụp tự nhiên, cụ thể, mang nội dung xã hội. Đến đầu thế kỉ XX, với sự nhân mạnh chủ thể thẩm mỹ và các khả năng tưởng tượng trong sáng tạo thì phạm vi của việc khái quát hiện thực đã được mở rộng hơn rất nhiều. Trong văn học Việt Nam nửa đầu thế kỉ XX, người ta nhìn thấy những nỗ lực đổi mới đặc trưng phản ánh nghệ thuật một cách rõ nét. Khởi đầu là văn học hiện thực phê phán và tiếp đó là văn chương Tự Lực văn đoàn. Trong đó, phải kể đến một tên tuổi sáng chói trên văn đàn văn học dân tộc nửa đầu thế kỉ XX, đó là Thạch Lam.

**2. Xét trong thời kì văn học Việt Nam nửa đầu thế kỉ XX, sự xuất hiện của Thạch Lam đã mở ra một bước tiến mới cho văn xuôi nghệ thuật nói chung và địa hạt truyện ngắn nói riêng.**

Hơn nửa thế kỉ trôi qua kể từ ngày văn phẩm đầu tay của Thạch Lam chào đời, đã có nhiều công trình nghiên cứu có giá trị về thân thế, sự nghiệp và đặc biệt là truyện ngắn của nhà văn. Một cách tổng quát, có thể thấy các tài liệu nghiên cứu về Thạch Lam xoay quanh ba nội dung lớn.

*Thứ nhất là các tài liệu viết về đặc điểm con người của Thạch Lam hoặc những kỉ niệm sâu sắc với nhà văn. Đây là những bài viết của người thân, bạn bè, những nhà văn, nhà thơ, nhà phê bình từng gặp gỡ, tiếp xúc, có thời gian sống cùng Thạch Lam hoặc làm công tác nghiên cứu về ông. Tiêu biểu là các bài viết: Người em thứ sáu (Hồi kí) của Nguyễn Thị Thế, Thạch Lam- cha tôi trong trí tưởng của Nguyễn Tường Giang, Thạch Lam- một nhà văn yêu người như yêu mình của Vũ Bằng, Những kỷ niệm “chia ngọt sẻ bùi” cùng Thạch Lam của Đinh Hùng, Thạch Lam thâm âm của Hoài Điệp Thứ Lang, Với Thạch Lam của Hồ Dzếnh, Thạch Lam- những điều còn nhớ của Lưu Khánh Thơ ghi theo lời Song Kim kể, Những điều tôi học được ở Thạch Lam của Hoàng Tiến...*

*Thứ hai là các bài viết đưa ra những nhận xét, đánh giá khái quát về Thạch Lam. Đây là những tài liệu nghiên cứu về thành tựu của văn học Việt Nam thời kì từ đầu thế kỉ XX đến Cách mạng tháng Tám năm 1945. Trong những tài liệu này, các chuyên gia nghiên cứu về văn học Việt Nam hiện đại đã đưa ra những nhận định về giá trị văn chương Thạch Lam và khẳng định đóng góp của ông vào thành tựu chung của công cuộc hiện đại hóa văn học nước nhà, nhằm mục đích làm rõ những đánh giá khái quát về thời kì văn học. Chẳng hạn như các bài viết: Tình hình chung văn học lãng mạn 1932-1945, Tự Lực văn đoàn của Phan Cự Đệ, Thạch Lam (1910-1942) của Hà Văn Đức...*

*Thứ ba là các công trình nghiên cứu chuyên sâu về truyện ngắn Thạch Lam. Tác giả của những tài liệu này là các nhà nghiên cứu phê bình, học viên cao học, nghiên cứu sinh, những người trực tiếp làm công tác giảng dạy và học tập về Thạch Lam.*

Tìm hiểu những tài liệu trên, chúng tôi nhận thấy các tác giả đã đưa ra phân tích, đánh giá sâu sắc về quan niệm văn chương của Thạch Lam, thi

pháp và phong cách văn chương, cảm hứng chủ đạo, đồng thời có những thẩm định xác đáng về giá trị văn chương Thạch Lam. Riêng vấn đề **Đặc trưng phản ánh nghệ thuật của truyện ngắn Thạch Lam** tuy chưa được nghiên cứu nhưng đã có một số tác giả nhắc tới ở chỗ này hay chỗ khác dưới những hình thức không giống nhau.

Ngay từ lúc tập truyện ngắn đầu tay *Gió đầu mùa* (Nxb Đời nay, Hà Nội, 1937) vừa mới xuất hiện, một số tác giả đã nhận thấy phạm vi hiện thực được phản ánh trong truyện ngắn Thạch Lam là đời sống bên trong của con người. Viết lời tựa cho *Gió đầu mùa*, Khái Hưng nhận xét: “Đọc nhiều đoạn văn của Thạch Lam, tôi rùng rợn cả tâm hồn vì sự thành thực” [31; 277]. Như vậy, cây bút chủ chốt của Tự Lực văn đoàn đã nhận ra Thạch Lam là nhà văn thiên về cảm xúc, cảm giác.

Tiếp nối sự phát hiện đột khởi của Khái Hưng, Vũ Ngọc Phan trong *Nhà văn hiện đại* cũng nhấn mạnh Thạch Lam “có một ngòi bút lặng lẽ, điềm tĩnh vô cùng, ngòi bút chuyên tả tỉ mỉ những cái rất nhỏ và rất đẹp, những tình cảm, cảm giác con con nảy nở và biểu lộ ở đủ các hạng người, mà ông tả một cách thật tinh vi” [52; 41]. Chính vì thế, trong những dòng đầu tiên giới thiệu về Thạch Lam, nhà phê bình nhận xét: “trong các truyện ngắn, truyện dài của ông (tức Thạch Lam), tình cảm đều có vị trí đặc biệt” [52; 41]. Ý kiến của Vũ Ngọc Phan đã nhận được sự đồng tình của nhiều nhà nghiên cứu về Thạch Lam.

Trong bài *Tính cách tạo tác của Thạch Lam*, Thế Lữ khẳng định: “Bao nhiêu bản thảo về nghệ thuật, bao nhiêu tư tưởng cũng như tình cảm rung động, lúc nào cũng chứa chất dồi dào trong tâm trí: cái kho tàng cuộc sống bên trong ấy rất sẵn châu báu mà chỉ cầm đến bút, Thạch Lam đã thấy dàn xếp theo hình thể của lời” [44; 146]. Như vậy, Thế Lữ đã nhận thấy sự hoá thân sâu sắc và yếu tố cảm xúc trong sáng tác của Thạch Lam.

Nguyễn Tuân cũng cho rằng một số sáng tác của Thạch Lam là mẫu mực. Ông nhận xét cách lí giải về hiện thực của Thạch Lam như sau: “Thạch Lam hay đi vào những cảnh ngộ nghịch trái, mà đồng thời cũng đi sâu vào những tâm trạng, tâm tình, cảm xúc, cảm giác” [45; 264]. Đây là lí do quan trọng khiến cho độc giả “ngày nay đọc lại Thạch Lam vẫn thấy đầy đủ cái dư vị và cái nhã thú của những tác phẩm có cốt cách và phẩm chất văn học” [45; 258].

Hàng loạt bài nghiên cứu trong tạp chí *Giao điểm*, Sài Gòn, số 1, 1972 đều tiếp tục khẳng định sức sống vượt thời gian của văn chương Thạch Lam, trong đó có những ý kiến xác đáng, đầy sức thuyết phục về các khía cạnh giá trị trong di sản văn học “không mấy đồ sộ” của ông. Trong bài viết *Thạch Lam: hương thơm và nỗi u hoài*, Dương Nghiễm Mậu đánh giá cao khả năng “tĩa tách chi ly tâm hồn người Việt Nam, ở những khía cạnh nhỏ nhất, tế nhị và sâu sắc nhất” của Thạch Lam [3; 157]. Tác giả Huỳnh Phan Anh trong *Thạch Lam, tiểu thuyết gia* cũng đã chú ý đến nét riêng trong sáng tác của nhà văn: “Văn Thạch Lam là một lời mời gọi không của lý trí sáng suốt đầy ắp tình, ắp ý mà của tâm hồn, không của tư tưởng mà của rung động và cảm tình” [3; 263]. Nhận xét này không chỉ đúng với tiểu thuyết mà còn rất đúng với truyện ngắn của Thạch Lam.

Năm 1989, nhà nghiên cứu Nguyễn Hoàn Khung giới thiệu về Thạch Lam trong *Văn xuôi lãng mạn 1930-1945*. Đáng lưu ý là nhận xét Thạch Lam có sở trường diễn tả thế giới nội tâm, “đi vào thế giới bên trong với những cảm xúc cảm giác. Ông đặc biệt tinh tế khi diễn tả những rung động bên trong, những cảm giác mong manh thoáng qua, những biến thái tế nhị của tâm hồn trước ngoại cảnh” [34]. Nhân kỉ niệm 50 năm ngày mất Thạch Lam, Hội thảo khoa học về Thạch Lam đã quy tụ được nhiều bài nghiên cứu có sự khám phá cả chiều rộng lẫn chiều sâu những đóng góp của ông trên nhiều phương

diện trước yêu cầu đổi mới của văn học. Vương Trí Nhàn khẳng định: “Hướng đi vào tâm lý của Thạch Lam là một hướng đi rất hiện đại” [48; 54]. Bàn về *Giải pháp điều hoà xã hội trong văn Thạch Lam*, tác giả Lại Nguyên Ân thừa nhận: “Thạch Lam là nhà văn có đóng góp đáng kể vào sự phát triển của xu hướng tâm lý trong văn xuôi nghệ thuật tiếng Việt cả bằng thực tế sáng tác lẫn bằng các phát biểu có tính chất định hướng lý thuyết. Đề tài Thạch Lam - nhà văn tâm lý cần được nghiên cứu riêng” [4; 67]. Nhà nghiên cứu Bích Thu bổ sung thêm nhận xét về việc phản ánh thế giới nội tâm của con người trong truyện ngắn Thạch Lam: “Dễ nhận thấy nhân vật của Thạch Lam ít được nhấn mạnh về điệu bộ, cử chỉ, dáng vẻ bên ngoài mà là những nhân vật “hướng nội”, có đời sống bên trong, ẩn chứa những bí mật của “cõi người” mà nhà văn đặt mục đích khám phá và phát hiện” [65; 76]. Đây chính là nét độc đáo trong sáng tác của Thạch Lam.

Trong bài *Thi pháp truyện ngắn Thạch Lam*, Phạm Phú Phong cũng nhận thấy “tâm hồn Thạch Lam là đối tượng cho nhà văn khám phá miêu tả” [54; 112]. Cùng chung suy nghĩ đó, Trần Ngọc Dung khẳng định nét khác biệt trong truyện ngắn Thạch Lam chính là ở chỗ “hé mở cho ta thấy cuộc sống ẩn kín bên trong của con người dường như chỉ biết cúi đầu trước số kiếp” [14; 123]. Phan Diễm Phương cũng cho rằng “chú trọng vào đời sống tâm linh, xem cái đời sống cần là đời sống bên trong, đời sống tâm hồn, từ đó lấy việc diễn tả đúng và thấu đáo cái tâm lý uyển chuyển của con người làm công việc hàng đầu - điều này nếu chưa đến mức được xem là đặc trưng tất yếu thì cũng đã trở thành đặc trưng chất lượng của truyện, theo như quan niệm của Thạch Lam” [56; 131]. Khi tìm hiểu quan niệm về con người trong sáng tác của Thạch Lam, Lê Dục Tú nhấn mạnh: “trong khi miêu tả thế giới tinh thần của con người, Thạch Lam chỉ quan tâm miêu tả những phần đẹp đẽ, trong sáng, lành mạnh... Đó là nét đặc trưng trong bút pháp của Thạch Lam khi ông miêu